

Received 22.09.2023	Research Article	JOTS
Accepted 07.10.2023		8/1
Published 23.02.2024		2024: 184-190

Bağlamda İşlevci Yorum Yaklaşımımın Oluşumunda Etki Sahibi Kişiler ve Anılarım

The Influential People and Memories in the Formation of My Approach to Contextual Functional Interpretation

Dursun YILDIRIM*

(Ankara/Turkey)

E-mail: dursun2@gmail.com

It will be noted that in all my scholarly writings and studies I have used an approach I call “contextual functional interpretation”, a problem-solving method. Every word has a meaning specific to its cultural context and carries a text on its shoulders. If this text is not correctly understood, the accuracy of the sentence cannot reach a sufficient and necessary level of reliability. By ensuring the correct understanding of each word that makes up the sentence, a reliable accuracy of explanation is achieved. In the genesis of this idea, scientists and mentors who have had an impact on the formation of my mind, identity and embodiment have played a significant role. In this article, I would like to talk to you about the people who influenced me in the birth of the contextual-functional approach to interpretation, and share some memories of them.

Key Words: contextual functional interpretation, problem solving method, influence of mentors and researchers.

---

* ORCID ID: 0000-0002-5611-2154.

Bağlamda işlevci yorum yaklaşımı bir anda zihnimde doğmadı, “vahiy” veya “ilham” eseri bir yaklaşım elbette değildir ve dünyayı yerinden oynatacak bir teori, bir yaklaşım iddiasında da değildir. Herhangi bir ifadeyi, söz ve kavramı, bir adı, bir nesnenin adının yüklediği anlamlar metni çerçevesinde doğru, anlaşılır ve güvenilir biçimde açıklama yolunda ortaya koymak istediğim bir sorun çözümleyici, açıklayıcı, tecessüs ve dikkate, sorgulamaya dayalı bir tür “tefsir”, “yorum” ve eksik görüneni tamir etme biçimi, yaklaşımı da diyebilirim. Bu sorgulamada tarihî derinlik ve coğrafi genişlik içinde sorunları çözümlemede o dilin metinleri sorun diye seçilen ve çözümlemesi aranan nesnenin yer aldığı cümleler, dil verileri, kültürün üyelerinde yerleşik ve bilinirlik kazanmış kültür verilerinin anlam yükleri olan metinleri göz önünde tutarsak çözümlemenin anlaşılabilirliğine güvenilir ve anlaşılır doğrulukta yeterli bir kanıt olabiliyor ise, o bir bilimsel çalışma için güvenilir bir kanıt olarak kullanılabilir.

Bu konuda ilk dersi rahmetli hocam Rahmeti Arat’tan aldım. Günlerden bir gün Türk dili grameri konusunda bir dergide fiil çekimleri ile ilgili bir yazı okumuştum. Bir gün ders çıkışında yanına yaklaştım. Bütün zamanları geniş zaman çekimi kapsamına alıyormuş, dedim. Öylemi dedi, öyle dedim. Bir bilim adamı böyle iddia ediyor dedim. Peki, buna göre beş zaman aralığını kapsayacak beş cümle getir kara tahtaya yaz tartışalım olur mu, dedi. Cahilliğin verdiği cesaret ile peki deyip ayrıldım. Yeni baştan okudum o yazıyı ve aklım erdiği kadarıyla beş cümle yazıp ertesi hafta hocanın dersine girdim. Önceden yazıya aldığım beş cümleyi gerine gerine kara tahta üzerine tebeşirle yazdım. Kara tahta üzerinde tebeşirle yazdıklarım bembeyaz idi ve sınıf önünde tek başıma Rahmetli Arat, bana buyur dedi. Okumaya başladım, cevap veremedim. Kısaca, elimde tek bir geniş zaman cümlesi ile tahta başında sınıf önünde kalmıştım. Büyük hoca böyledir: “Araştıralım, haftaya yine tartışalım” dedi. Yüzüne baktım. “Araştıralım, belki haklısın, seçtiğin cümleleri belki değiştirmek gerekiyor” dedi. Sınıf önünde mahcubiyete aldırılmıyordum. Hocamın “Yeniden araştırılalım” sözü kulaklarımda çınlayıp duruyordu. “Araştıralım” sözü o gün bugün kulağıma küpe kalmıştır. Yedinci amfide en arka sıra başında tek başıma otururdum. Derslerde üşenmez ağır ağır basamakları oraya kadar çıkar arkamdan eliyle sırtıma vurur ve bana “Ayt” diye seslenir, sorularına yanıt vermemi isterdi, sınıftan onun dersine katılım olmayınca hoca benimle bir katılım sağlamaya çalışırdı. O günlerde cümle yapısının, gramer doğruluğundan <fonoloji, morfoloji ve sentaks>

ibaret sanıyordum. Semantik, o günlerde düşünce dünyamdan kopup gitmiş, aklım başımdan uçup gitmişti. Belki sınıf önünde mahcubiyetten Arat'ın anlattıkları bir kulağımdan girip öbüründen uçup gidiyordu, semantiği ihmal etmek bana pahalıya mal olmuş ama unutamayacağım, semantik doğruluğu daima aklımda tutacağım bir ders olmuştu (Yıldırım, 2020).

Burada adını zikretmem gereken ikinci âlim hocam Ali Nihat Tarlan rahmetlidir. Bir yıl boyunca bizlere *Çeng-nâme* adlı mesneviyi okutmuştu. İnanın bir yıl boyunca bize hiçbir güçlük çektirmeden koca eseri fark ettirmeden ve kelime kelime açıklamasını, türlü yönlerini, özelliklerini, inceden inceye belletmiştir. Eski edebiyat ile pek ülfeti olmayan bir kişi olmayışına karşın, Hoca insanı mest edici akıcılıkta yorumlar yapıyor ve akla gelmeyecek anlamları ortaya koyuyordu. Hafızamda kalan şu dizeler onun derste biz öğrencilerine anlatıp öğrettiği *Çeng-nâme* adlı yazma eserdendir: *Çeng ü ney saz etmeyince devr idüp dönmez kadeh/ Başta sevda olmayınca bi-karar olmaz gönül*. Bu ders ilgimi çekmişti. Çünkü, o, anlamları “siyâk u sibâk” a göre verilmesi gerektiğini, edebî sanatlara buradan bakılması icap ettiğini derslerinde anlatıyordu. Özel sohbetlerde bu konu üzerinde sürekli vurgu yapıyordu. Bu vurgu “siyâk u sibâk” kavramının zihnime yerleşmesine yol açtı. Demek ki, anlamı ve doğru olanı arayıp bulmada yeni deyim ile “bağlam [context]” çok önemli idi. Metindeki edebi sanatları bulup çözümlemede ve sorun çözümlemede “siyâk u sibâk” [= bağlam (context)] çok önemli bir çözümleme aracı idi. Bu dersler zihnimi epey etkilemişti. Onun bu görüşleri ve yazmış olduğu metin tamiri ve şerhi kitabı da “bağlam” ile ilgili düşüncelerimin gelişmesi üzerinde etkili olmuştur. Kafamdaki karışıklığı aydınlatıcı ikinci bir kapı açıcı olmuştu benim için, ama düşündüklerime yine de bir anlam yüklemem zordu (Tarlan, 1937a: 1937b).

Togan hocanın derslerine katılmaya başladık. Hocanın kitapları, konuşmalarından ziyâde benim için daha etkili oluyordu. Onun derslerinde amfinin önünde oturmak imkânsızdı, dersi anlamak da ve derste not tutmak da zordu. Hoca hızlı konuşuyordu. Arkadaşımın veya not tutanların yazdıklarından yapılan ders teksirlerinden yararlanıyor idik çoğu kez.

Togan'ın *Tarihte Usul ve Umumî Türk Tarihine Giriş* adlı eserleri ise bana ilim adamı için dikkat ve tecessüsün ehemmiyetini terkip ve yorumun nerede ne şekilde, niçin, neye göre işlenmesi, açıklanması ve bu yolda kanıtların

kullanımını gösterdi. Onun bana tarih yazımında kazandırdığı pek çok şeyin yanı sıra, gerçek bilgi ve vesikaların olmadığı durumlarda ikinci, üçüncü derece kaynak <rivayet, efsane ve destan gibi> metinlerden tarih yazımında, hangi ölçütler çerçevesinde yararlanılabileceği olmuştur (Togan, 2019a: 2019b). Hiç şüphesiz, Türk tarihe bakışımı da bu büyük Türk tarihçisi Togan ve onun sadık takipçisi Atsız ortaya çıkarmıştır. Bu yolda bir şeyler söylemek fırsatı bulmuşsam, onların öğrettiklerinin bir sonucu sayılırsa bundan sevinç duyarım.¹

Rahmetli Mehmet Kaplan hocadan bir soruna çoklu bakış açısı kullanmanın kaçınılmazlığını, bir beşerî bilimcinin her alandan bilgi sahibi olması icap ettiği gerçeğini Kaplan'ın eserlerinden öğrenmek mümkündür. Sosyal ve beşerî ilimler ile uğraşanların tüm bu disiplinlerden haberdar olması, sorunların doğru, güvenilir yeterli düzeyde açıklığa ve anlaşılabilirliğe kavuşturulmasında bu tür donanımın bilim hayatına yeni kapılar, yeni bakış açıları açılmasına yardım ettiği açıktır. Hoca öğrencilerine bunları telkin etmeye çalışırdı. Onun bu çok yönlü olma özelliği bütün eserlerine yansımış ve beni etkilemiştir.²

Muharrem Ergin'in verdiği *Dede Korkut* derslerinde okuduğumuz olağanüstü geçmişin anlatıları içinde aradığım anlatı parçası ilerde zihnimi meşgul eden konuya açıklık kazandıracağını o sıralar düşünmüyordum. Ama ilk kez orada “yorum” kavramı ile karşılaşmış ancak üzerinde o sıra durmamıştım ama zihnimde yerini almıştı. Sorun, bir düşünce ve onun “yorum”u idi. Böylece “yorum” kavramı ile tanıştım. Burada kültürün, yaşanan hayatın kelimelere, kavramlara yüklediği anlamların anlaşılabilirliğinin o topluma özgü tanımları içerdiğini anladım. Bir başka toplumun üyelerinin bunu anlaması, kavraması mümkün değildi. Kültürün yüklediği bu anlamları ancak aynı kültürde yaşayanlar anlayabilir ve açıklayabilirdi. Bunun için içerden biri olmak gerekiyordu. Bu durum beni gramerin semantik kısmının, fonoloji, morfoloji ve sentaks kadar önemli olduğu gerçeği ile beni karşı karşıya getirdi. Bütün çalışmalarında bu gerçeğin peşinde olmaya çalıştım. Bu açıdan amelî semantik çözümlere yöneldim. İşlevsel demekten sakınmak için amelî yorum yerine “işlevci yorum” demeyi tercih ettim. Ama şimdi “işlevlik” sözcüğünün de “amelî”

¹ Daha önce belirtilen Togan'ın eserleri burada bir kez deha vurgulanmak istenmiştir.

² Mehmet Kaplan, şiir ve hikâye tahlilleri, kültür tipleri üzerine yaptığı edebî ve kültürel tahliller yanı sıra, aynı zamanda mütefekkir yönüyle de bilim ve kültür hayatımıza yön vermeye çalışan tam bir Türk aydını idi.

sözcüğünü karşılıyor diye düşünüyorum. Bu yüzden o zaman “bağlamda işlevci yorum” yerine “bağlamda işlevlik yorum” deseymişim, şimdi daha doğru bir ad olurmuş diyorum. Ama bütün yazılarımda “bağlamda işlevci yorum” adı işlenmiş ve yazılarım, çalışmalarım bu yaklaşım içinde yapılmıştır. Dolayısıyla, yaklaşımın adı, demek istediğim anlattıklarım bağlamında anlaşıldığına göre eski adı ile bu yaklaşım yürüsün gitsin, derim.

Hacettepe Üniversitesine 1969 yılında rahmetli hocam Şükrü Elçin’e asistan olduğumda, ondan çok dinledim, işittim. Tanım yapmak, bir şeyi belirlemek ve öyle çalışılmasını severdi ve bu yönde bizlere şu sözü tekrar edip dururdu: Bir şeyin tanımı için, tanım *efradına câmi, ağıârına mâni* olmalı derdi. Bu şiar da zihnî yaratıcılığımın odağında yer alan kavramlar arasında yer aldı.

Doktora tezime olan *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar* nedeniyle, Türk tefekkürünün son büyük dâhisi kabul edilen Erol Güngör’ün “kelamî yapılar” üzerinde yaptığı doktora tezi ile karşılaştım. Sözün anlamı üzerine o, daha işinin başında durmuştu, şaşkınlığımı yerini hayranlığım almıştı (Güngör, 1966). Geçmekte olduğum yoldan o, çoktan geçmişti, o yıllarda kelamî yapılar ile çoktan işini bitirmişti. Onun ne kadar önemli bir Türk düşünürü olduğunu daha o yıllarda daha iyi anlamıştım. Erol Güngör’ün erken yaşta vefatı Türk düşünce hayatı için çok büyük kayıp olmuştur ama ne hazindir ki, kültür hayatımızda yeterince anlaşılması ve bilinmemesi de Türk kültür ve tefekkür hayatı için çok büyük bir kayıp olmuştur.

Ve *Dedem Korkut* anlatısında yer alan parça, *Salur Kazan’ın evi yağmalandığı boy beyân eder* (Ergin, 1958: 95-115).

Oğuzların beylerbeyi olan Salur Kazan, bir gün boy beylerini yanına alıp ava çıkarlar. O sırada düşman haber alır otağı, obayı basar evi yağmalar. Ev halkını ve sürüleri alıp götürür. Şimdi anlatacağım, zihnimde oluşan “bağlamda işlevci yorum” yaklaşımının ortaya çıkmasını bana ad verme olanağını kazandırdı ve *Dedem Korkut*’un anlatısı zihnimde kıvranıp duran düşünceyi özgürlüğüne kavuşturdu ve bu adın gün ışığına çıkmasını sağladı. Baskın ardından bu sahnelerin olayları anlatıda şöyle yer almıştır:

Meger hanum ol gice kalın Oğuzun devleti, Bayındır Hanun güyegüsi Ulaş oğlu Salur Kazan kara kaygulu düş gördü³. Bermürdi örü turdı, aydur: Bilür misin karındaşum Kara Göne

³ Düş sözcüğü alıntıda bir iki yerde geçer ama bütün metin boyunca bilinçli tercih edilmiştir.

düşümde ne görindi kara kaygulu düş gördüm, yumruğumda talbinan şahin benim kuşum ölür gördüm, gökden ıldırım ağıban evüm üzerine şakır gördüm, düm kara pusarak ordumun üzerine tökülür gördüm kargu gibi kara saçum uzanur gördüm kuduz kurtlar ivümi dalar gördüm kara deve ensemden karvar gördüm. Bilegümden on parmağımı kanda gördüm niçe kim bu dişi gördüm şundan berü aklum ussum dire bilmen, hanum kardaş menüm benim bu düşümi yorgıl mana didi. Kara Göne aydur: Kara bulut didüğün senün devletündür, kar ile yağmur didüğün leşkeründür, saç kaygudur, kar karadur, kalanın yorabilmen, kalanısın Tanrı yorsun didi (Ergin, 1958: 99-100).

Buradan da “yorum” terimini de tefsir [interpretation] için bulmuştum. Düş, kavramlar ve kültür kodlarına göre yorumlanması, zihnî meşguliyetimin kazanacağı, bağlamda işlevci yorum dediğim yaklaşımın nasıl işleyeceği konusunda benim için daha bir anlaşılabilirlik kazandı ve bütün yazdıklarımı büyük ölçüde bu yaklaşım içinde yazmış olduğumu anladım. Bağlamda işlevci yorum, doğrusu, bütün bu etkilerin altında yoğrula yoğrula son şekline kavuştu, yazdıklarına yön verdi.

Eski ağıza “yeni taam” eskiden bilim dünyasında yadırganan bir yerleşik tutum olmuştur. Yenilik, dün Arap ve Fars bugün ise, Avrupa ve Amerika damgası taşıyor veya buralardan doğan görüşler ise el üstünde tutulmaya devam eden bir ortam içinde, yeniliğe dönük bir görüşün kabul ettirilmesi oldukça güçtür⁴ ve böyle bir durum bu satırların yazarınca tecrübeyle yaşanmış bir durumdur. “Bağlamda işlevci yorum” a sosyal ve beşerî bilimlerde yer alan sorunların çözümlemesinde yazılarımı izleyenler tanık olmuş ve bu yaklaşımın uygulanmasını okumuş ve sonuçlarını görmüşlerdir, düşüncesindeyim.

Sürekli “bağlamda işlevci yorum” diye kullandığım bu adı değiştirmeyi düşünmüyorum. Yazılarımda +sAl eklerine yer vermenin zorluğunu yaşadım. Amelî kavramını “işlevci” ile karşıladım. Belki aidiyet eki +lXk eklerinden yararlanıp amelî yerine “işlevlik” demek daha uygun olurdu. Fakat o günlerde bu yaklaşımın adı, “bağlamda işlevci yorum” biçiminde bilinirlik kazandı ve öyle de sürmektedir. Bu biçimi ve bu adı ile sürüp gitmesi bundan sonrası için de yerinde olacaktır diye düşünüyorum.

Kaynakça

Ergin, M. (1958). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁴ Bugün de durum pek değişmemiş görünmektedir.

Güngör, E. (1966). *Kelamî Yapılarda Estetik Organizasyon*. Edebiyat Fakültesi, Tecrübî Psikoloji Kürsüsü. İstanbul. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Tarlan, A. N. (1937a). *Metin Tamiri*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası.

Tarlan, A. N. (1937b). *Metinler Şerhine Dair*. İstanbul: Suhulet Basımevi.

Togan, A. Z. V. (2019a). *Umumî Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Togan, A. Z. V. (2019b). *Tarihte Usul*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yıldırım, D. (2020). Reşid Rahmeti Arat ile İki Anı: 1.Geniş zaman, 2.Bahtiyâr-nâme. In Öbek, A. İ. Et al. (Eds.), *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı* (pp. 1115-1123). İstanbul: Kesit Yayınları.